

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มอญหรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า เม็ง (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542) การอพยพเข้ามายังอาณาจักรล้านนาของชาวเม็งนั้น ได้นำเอาแบบแผนการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมของตนเองมาเผยแพร่จนกลายเป็นต้นแบบประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนาหลายอย่าง เช่น ประเพณีใส่บาตรเบ็ญจูปู๊ด (ประเพณีใส่บาตรพระอุปคต) เป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวเม็ง การใส่บาตรเบ็ญจูปู๊ด เป็นการใส่บาตรพระสงฆ์ช่วงเช้ามีคซึ่งตรงกับวันแรม 7 ค่ำ เดือน 1 เนื่องจากมีความเชื่อว่าพระอุปคต จะเสด็จจากโลหะปราสาทซึ่งอยู่ในสะดือทะเล เพื่อมาโปรดมนุษย์ชาวล้านนาเชื่อว่าผู้ใดที่ได้ใส่บาตรพระอุปคตจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงานและฐานะความเป็นอยู่จะร่ำรวย นอกจากนี้ยังมีอีกประเพณีหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากชาวเม็ง คือ ประเพณีลอยโคม (ลอยไฟ) เป็นประเพณีสืบเนื่องกันมาแต่โบราณประมาณ 1,000 ปี เมื่อพุทธศักราช 1490 ตำนานกล่าวถึง พญาจุลราชได้ครองราชสมบัติต่อจากพญากรมราชในอาณาจักรหริภุญไชย ในสมัยนั้นเกิดโรคห่า (อหิวาตกโรค) ระบาดผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ผู้คนในอาณาจักรหริภุญไชยจึงอพยพหนีโรคห่า ไปยังเมืองสุพรรณวดีหรือเมืองสะเทิม ซึ่งเป็นอาณาจักรมอญ การอพยพไปยังอาณาจักรมอญในครั้งนี้ได้รับการต้อนรับจากชาวเมืองสุพรรณวดีเป็นอย่างดี เพราะชาวเมืองสุพรรณวดีถือว่าชาวเมืองหริภุญไชยเป็นมอญเหมือนกัน ต่อมาพระเจ้าภูคามแห่งราชอาณาจักรพุกามตีเมืองสุพรรณวดีได้ ชาวหริภุญไชยหนีไปยังเมืองหงสาวดีและได้อาศัยอยู่ในเมืองหงสาวดีนานถึง 6 ปี พอทราบข่าวโรคห่าสงบลง ชาวเมืองหริภุญไชยที่คิดถึงถิ่นฐานเดิมได้พากันกลับคืนสู่อาณาจักรหริภุญไชย บางส่วนไม่กลับคืนสู่อาณาจักรหริภุญไชยแต่ปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่เมืองหงสาวดี ต่อมาเมื่อถึงเดือนยี่เหนื่อ (พฤศจิกายน) ชาวเมืองหริภุญไชยจะจัดตกแต่งเครื่องสักการบูชาใส่ในกระทงลอยไปตามแม่น้ำ เป็นการส่งความระลึกถึงไปยังพี่น้องที่อยู่เมืองหงสาวดี ซึ่งการกระทำนี้เรียกว่าลอยโคมหรือลอยไฟ (สงวน โชติสุรัตน์, 2511)

ส่วนประเพณีการนับถือผีของชาวเม็งนั้น ได้ถือปฏิบัติมาแต่ครั้งยังอยู่อาณาจักรหงสาวดีซึ่งเป็นเมืองหลวงของชาวเม็ง (มอญ) ตามที่ สุเอ็ด คชเสนี (2547) ได้สรุปถึงการนับถือผีของชาวมอญอันเป็นต้นแบบการนับถือผีของชาวเม็งไว้ที่น่าสนใจดังนี้ ผีที่นับถือในเมืองมอญมีอยู่หลายผีด้วยกันตามความนิยมนับถือของมอญแต่ละกลุ่มในเมืองมอญแบ่งออกเป็น 3 พวกได้แก่ มอญตั้ง

มอญเตี้ยและมอญอูะ การนับผีของมอญทั้งสามกลุ่มนี้คือต้นแบบของการนับถือผีของคนไทย เชื่อมมอญในภาคต่างๆ ของประเทศไทยรวมถึงคนเมืองในล้านนา ส่วนการนับถือผีของชาวมอญในประเทศไทยมีดังนี้ มอญในประเทศไทยนั้นนอกจากจะนับถือผีต่างๆ โดยวิธีการรับเอาผีมาจากบรรพบุรุษเมื่อครั้งอาศัยในเมืองมอญ (หงสาวดี) แล้วยังพบว่ายังมีบางตระกูลนับถือผีอื่นเช่น ผิง ผิงไก่ ผีเต่าและผีข้าวเหนียว ถ้านับถือผิงในพิธีฟ้อนผีต้องนำงูมาทำอาหารเพื่อเช่นสรวงผีบรรพบุรุษหากนับถือผีไก่และผีเต่าจะต้องปฏิบัติเช่นเดียวกับการนับถือผิงถ้านับถือผีข้าวเหนียว หากมีผู้อยากได้ข้าวเหนียวในบ้านของตนคนในบ้านจะให้หรือขายข้าวเหนียวนั้นไม่ได้แต่ถ้าขโมยเอาไปโดยที่เจ้าของบ้านไม่ทราบก็จะไม่มีโทษแต่อย่างใดเมื่อพิจารณาลักษณะของผีที่กล่าวมาข้างต้นน่าจะหมายความว่าความถึงอาหารที่ผีบรรพบุรุษชอบกินหรือเป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำให้เกิดการผิดผี การนับถือผีนั้นต้องรับสืบทอดต่อกันเป็นรุ่นจากบรรพบุรุษและผู้ที่ได้รับคือบุตรชายหัวปีของตระกูลเมื่อถึงคราวทำพิธีฟ้อนผีบุตรชายนั้นจะต้องเข้าพิธีเรียกว่าเป็น **ต้นผี** อิทธิพลการนับถือผีของชาวมอญเป็นต้นแบบของการนับถือผีของชาวมอญทุกคนรวมทั้งชาวเมือง(มอญ)ในอาณาจักรล้านนาชาวเมืองนั้นมีการสืบทอดการนับถือผีปู่ย่าของตนเองและได้สร้างแบบแผนจารีตประเพณีการนับถือผีจนเกิดเป็นประเพณีการฟ้อนผีเมืองซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้สรุปถึงประเพณีการฟ้อนผีเมืองไว้ดังนี้

มณี พยอมยงค์ (2529) ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการฟ้อนผีเมืองไว้ดังนี้ การฟ้อนผีเมืองเป็นประเพณีของชนชาติเมือง สันนิษฐานได้จากการแต่งกายคล้ายมอญโบราณ มีผ้าโสร่ง ผ้าพันหัว เสื้อแบบมอญและผ้าพาดบ่า การฟ้อนผีเมืองนั้นมีจุดประสงค์เพื่อ เช่น สักวญผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะปฏิบัติในช่วงเดือน 8 - 9 (พฤษภาคม-มิถุนายน) ของทุกปี บางตระกูลกำหนดไว้ปีละครั้งหรือบางตระกูลกำหนดไว้ 3 ปีครั้ง และบางตระกูลไม่กำหนดวันว่ามีการบนบานสิ่งใดไว้จึงจะมีการฟ้อนแก้บนทั้งหมดนี้คือประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากชาวเมือง นอกจากนี้รัชช ศิริวงศ์ (2527) ได้สรุปถึงการนับถือผีเมืองไว้ดังนี้ว่า ผีเมือง คือผีบรรพบุรุษ ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองเมือง (อาณาจักรหงสาวดี) ซึ่งนิยมฟ้อนผีเมืองในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปีพิธีการฟ้อนผีเมืองนั้นมีการประกอบอาหารเพื่อใช้ประกอบพิธีซึ่งอาหารที่ใช้ในการฟ้อนผีเมืองนั้นบางประเภทเป็นอาหารของชาวเมืองโดยแท้หรือบางประเภทก็เป็นอาหารที่มีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชนชาติต่างๆ ในอาณาจักรล้านนาซึ่งชาวเมืองได้สร้างเอกลักษณ์ของวิธีการประกอบอาหารที่เป็นแบบอย่างของตนเองขึ้นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอาหารของชาวเมืองและชนชาติต่างๆ ในอาณาจักรล้านนา มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ศรีสมร คงพันธุ์ (2538) ได้สรุปถึงอาหารของภาคเหนือไว้ดังนี้ อาหารเหนือจะใช้พืชผักที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่โดยนำมาผสมกับเครื่องปรุงที่มีส่วนประกอบของสมุนไพรเอกลักษณ์อาหารของภาคเหนือได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้านได้แก่ พม่า จีนฮ่อ ไทยใหญ่ เช่น ข้าว

ชอย ขนมหุ้น น้ำเงี้ยว และแกงฮังเล ส่วน วาณี เอี่ยมศรีทองและประหยัด สายวิเชียร (2538) ได้สรุปถึงอาหารล้านนาไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้ ชาวล้านนามีอาหารที่นิยมประจำถิ่นอยู่มากมายหลายชนิด และมีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้าน หรือกลุ่มชนที่เคยเข้ามาอาศัยอยู่ในอาณาเขตล้านนา เช่น ไทยใหญ่ (เงี้ยว) จีนอิสลาม (จีนฮ่อ) และคนพื้นเมือง (คนเมือง) ธรรมชาติของอาหารล้านนาโดยทั่วไปไม่นิยมใช้กะทิ ไม่ใช้น้ำตาลโดยเฉพาะประเภทแกงต่างๆ นิยมใช้ไขมันจากสัตว์และพืชแทน อาหารประเภทแกงที่ทำจากเนื้อสัตว์ ใช้วิธีการเคี่ยวให้เปื่อย แกงอ่อม คือแกงที่ปรุงจากเนื้อสัตว์ทุกชนิดเช่น แกงอ่อมไก่ แกงอ่อมจิ้นจ้ว (แกงอ่อมเนื้อวัว) และแกงอ่อมจิ้นควาย (แกงอ่อมเนื้อควาย) แกงอ่อมนี้มีเฉพาะเนื้อสัตว์ล้วนๆ ไม่มีผักปน นอกจากใบมะกรูดเท่านั้น คำว่า จิ้น ใช้เรียกรวมเนื้อสัตว์ทุกชนิด ทั้ง หมู ไก่ เนื้อวัวและเนื้อควาย ถ้าเรียกแยกแต่ละชนิดก็เรียก จิ้นไก่ จิ้นหมู จิ้นจ้ว (วัว) และจิ้นควาย คนล้านนานิยมรับประทานผักจะเห็นได้จากแกงแค มีผักหลายชนิดรวมกัน และน้ำพริก ที่รับประทานกับผักนานาชนิดแล้ว ชาวล้านนายังนิยมนำผักต่างๆ มายำ แกงและอื่นๆ อีกมากมาย เช่น ยำผักกาด ยำหน่อไม้ ตำขบุน แกงขบุน แกงผักกาดจ้อ แกงผักเสี้ยว ตำส้มโอ ตำมะปรัง ตำมะเขือ ตำมะเขือ แกงหยวก แกงตุน ยำผักกาดคอง แกงยอดมะพร้าวและยำไก่ใส่หัวปลี รวมทั้งข้าวซอยซึ่งรับประทานกับผักกาดคองและหอมแดง ผักใบอ่อนชนิดต่างๆ เช่น ยอดมะม่วง หรือ ยอดมะขาม สามารถนำมายำหรือใส่แกงได้เช่นเดียวกัน

ส่วนจัตถัย บุรุษพัฒน์ (2539) ได้ให้ข้อมูลการถ่ายเททาง วัฒนธรรมระหว่างไทยและพม่าไว้ว่า อาหารที่ได้รับอิทธิพลจากพม่าที่เด่นชัดทางภาคเหนือได้แก่ แกงฮังเล หากย้อนไปในประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาไทย ล้านนาถูกปกครองโดยพม่าเป็นเวลาถึง 200 ปี อิทธิพลความเชื่อและวัฒนธรรมอาหาร จึงได้รับอิทธิพลจากพม่า ในขณะเดียวกัน พม่าเองก็ได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมอาหารของไทยเช่นกัน ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีการกวาดต้อนเชลยศึกไทย ซึ่งคนไทยที่ถูกกวาดต้อนไปครั้งนั้นได้นำวิธีการปรุงอาหารไทยไปเผยแพร่ยัง พม่า ดังเช่น ขนมหุ้นสะเนงหมะกินของพม่าที่ได้รับอิทธิพลจากขนมหม้อแกงของไทย นอกจากนี้ยังมี **ขนมตำขบุนกะทิ** หรือสากุเปือกของไทย นอกจากอาหารหวานแล้วยังมีอาหารคาว ที่ได้รับอิทธิพลจากไทย เช่น ขนมหุ้นน้ำยา พม่าเรียกว่า **โมฮิงกา** ซึ่งชาวพม่านิยมรับประทานกันมากเหล่านี้คือตัวอย่างการถ่ายเททางวัฒนธรรมอาหารระหว่างไทยและพม่า

สำหรับชาวเมืองในจังหวัดเชียงใหม่มีการนับถือผีเม็งของ ชาวเมืองบ้านช่างม้อย ตำบลช่างม้อยและชาวเมืองบ้านชัยมงคล ตำบลช่างคลานอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่มีการนับถือที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ซึ่งถือปฏิบัติในช่วงเดือนเมษายน ถึง เดือนพฤษภาคมของทุกปี เรียกประเพณีนี้ว่า **ประเพณีพ่อนผีเม็ง** การพ่อนผีเม็งมีการสืบทอดมายาวนานไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีมาในสมัยใดแต่จากหลักฐานเอกสารทางวิชาการน่าจะสันนิษฐานได้ว่า การนับถือผีเม็งนั้นคงมีมาตั้งแต่ของการ

อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ของชาวเม็งทั้ง 2 ตำบลตัวอย่างเช่นมีการนำชาวเม็งเข้ามาอาศัยยังบริเวณประตูเชียงเรือก(ประตูท่าแพ)ตั้งแต่ต้นรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนชาวล้านนาเรียกเม็งกลุ่มนี้ว่า **เม็งประตูท่าแพ** ซึ่งในปัจจุบันคือชาวเม็งในตำบลช้างม้อย(ยุพิน เข้มมุกต์, 2544) ส่วนชาวเม็งบ้านชัยมงคลนั้นมีหลักฐานจากเอกสารของ พิเศษฐ ดันดินามชัย (2547) ได้กล่าวถึงบริเวณริมแม่น้ำปิงนั้นเป็นที่อาศัยของชาวเม็งพบหลักฐาน โบราณสถานจากวัดอุปปามี้งนอก (วัดชัยมงคล)เป็นวัดมอญ(เม็ง)มีอายุประมาณ 600 ปีซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเม็งบ้านชัยมงคลในปัจจุบันจากข้อสันนิษฐานสรุปเบื้องต้นได้ว่าการนับถือผีเม็งของชาวเม็งบ้านชัยมงคลนั้นน่าจะจะมีมาไม่น้อยกว่า 600 ปีจนชาวล้านนาเรียกเม็งกลุ่มว่า **เม็งอิมปิง** (การอาศัยอยู่ของ ชาวเม็งทั้ง 2 กลุ่มนี้ได้ปฏิบัติตนตามแบบอย่างของตัวเองคือการนับถือผีเม็งเชื่อว่าผีเม็งคือ ผีปู่ย่า เป็นสิ่งที่สมาชิกในครอบครัวให้การเคารพนับถือและการฟ้อนผีเม็งยังส่งผลด้านความสามัคคีในหมู่ชาวเม็งด้วยกันการฟ้อนผีเม็งมีการประกอบอาหารคาว อาหารหวานและผลไม้ต่างๆที่น่าสนใจนอกจากนี้ยังมีการนำอาหารไปใช้ประกอบพิธีการฟ้อนซึ่งในปัจจุบันพิธีการฟ้อนผีเม็งนั้นกำลังจะเลือนหายไปจากชาวเม็งทั้ง 2 ตำบล ผู้วิจัยซึ่งเป็นลูกหลานชาวเม็งได้เห็นวิธีการและได้มีส่วนร่วมับประเพณีการฟ้อนผีเม็ง มานานกว่า 20 ปี จึงต้องการรวบรวมอาหารของชาวเม็งรวมถึง ความหมาย ความเชื่อของอาหารแต่ละอย่างและวิธีการนำอาหารไปใช้ประกอบพิธีการ ฟ้อนผีเม็งของชาวเม็งประจำปีของบรรพบุรุษไว้เพื่ออนุรักษ์ และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับอาหารที่ใช้ในพิธีการ ฟ้อนผีเม็งของบรรพบุรุษให้คงอยู่รวมทั้งเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้เรียนรู้อาหารของชาวเม็งและจัดทำเป็นตำราต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาเรื่องอาหารที่ใช้ในการฟ้อนผีเม็งมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมอาหาร และวิธีการที่ใช้ประกอบในการฟ้อนผีเม็ง

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านประชากร

อาหารที่ใช้ในการฟ้อนผีเม็งของชาวเม็งบ้านช้างม้อย ตำบลช้างม้อย และชาวเม็งบ้านชัยมงคล ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษารั้ครั้งนี้ครอบคลุมถึงอาหารทั้งอาหารคาวอาหารหวาน และผลไม้ซึ่งใช้ในการฟ้อนผีเม็ง

นิยามศัพท์เฉพาะ

อาหาร หมายถึง อาหารทั้งอาหารคาว อาหารหวานและผลไม้ ที่ใช้ในการฟ้อนผีเม็งของ ชาวเม็งบ้านซำงม้อย ตำบลซำงม้อย และชาวเม็งบ้านซำมมงคล ตำบลซำงกลาน อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่

ประเพณีการฟ้อนผีเม็ง หมายถึง การฟ้อนผีเม็งของชาวเม็งบ้านซำงม้อย ตำบลซำงม้อย และ ชาวเม็งบ้านซำมมงคล ตำบลซำงกลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการฟ้อนผีประจำปีใน เดือนเมษายน ถึง เดือนพฤษภาคมของทุกปี

ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษา

จากการศึกษาเรื่อง อาหารที่ใช้ในการฟ้อนผีเม็งได้รับประโยชน์ทางการศึกษาดังนี้

1. ได้อาหารทั้งหมดที่ใช้ในการฟ้อนผีเม็งของชนชาวเม็งทั้ง 2 ตำบล
2. เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับจัดทำคำรับอาหารเม็งและผู้สนใจหรือผู้เกี่ยวข้องในการฟื้นฟู เผยแพร่และ เชิดชูภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved